

ЗООГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ НАСЕЛЕННЯ АМФІБІЙ ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ Соболєнко Л. Ю., к.б.н., доц. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини м. Умань, Україна
Сорокіна С. І., к.б.н., доц. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини м. Умань, Україна

В основу проведеного зоогеографічного аналізу населення амфібій Західного Поділля покладена традиційна система зоогеографічного районування Палеарктики в інтерпретації І. І. Пузанова (1938) [4], принципів положення якої сформульовані ще А. Уоллесом, С. Тянь-Шанським [11] та ін. За цією системою Палеарктика розбивається на п'ять підобластей: 27 Середземноморську, Центральнoазіатську, Європейсько-Обську, Ангарську (Східно-Сибірську) і Гімалайсько-Китайську (Східно-Азіатську). Причому, три перші підобласті сьогодні розглядаються як складові Західної Палеарктики, дві інші – Східної. Кожна підобласть – це не просто територія, на якій мешкає певний набір видів тварин, а й центри різноманітності та походження. Саме тому в якості одиниці типологізації ареалів амфібій досліджуваного регіону обрана дана підобласть. Виняток склала найбільш протяжна Європейсько-Обська підобласть, яка в даній роботі розділена на Європейську і Західносибірську частини. Згідно із сформованим уявленням про зоогеографічне районування території України [5] Західне Поділля можна визначити як Дніпровсько-Дністерську підділянку, Східноєвропейської ділянки листяного лісу, району мішаного листяного лісу та лісостепу, Східноєвропейського округу, Європейсько-Західносибірської провінції Бореальної-Європейської підобласті Палеарктики. Цілком очевидно, що її географічне розташування, віддаленість від основних осередків формоутворення, а також природно-кліматичні умови і визначають видовий склад амфібій цієї території. Всього в регіоні мешкає 12 видів земноводних, ареалам яких може бути дана така характеристика (табл. 1).

Тритон звичайний в широкому розумінні *T. vulgaris* s. l. – вид з величезним ареалом. Його південна межа в Європі проходить через північні Апенніни, Балкани, північ Малої Азії і Закавказзя, хоча цілком можливо, що південні підвиди заслуговують самостійного видового статусу. На схід проникає до Алтаю [1, 2, 6]. Таким чином, при сформованих уявленнях про структуру ареалу його можна вважати Середземноморсько-Європейсько-Західносибірським видом. Тритон гребенястий у вузькому розумінні *T. cristatus* s. str. Має цілком менший ареал, ніж тритон звичайний. Багато в чому це пов'язано з нещодавно проведеною ревізією [3], згідно з якою тритон дунайський *T. cristatus* і тритон Кареліна *T. karelini* були виведені з його складу. Це і визначає його сучасний ареал, який на півдні Європи доходить до Альп, Карпат, а в східному напрямі до Уралу [2, 6]. Це означає, що тритон гребенястий є видом з типовим Європейським ареалом. Кумка червоночерева – широкоареальний вид на заході і півдні Європи вікаруючий із кумкою жовточеревою. В Європі поширена в північн 28 досліджуваному регіоні викликана постійними імміграціями виду в рівнинну частину Східної Європи за течією Дністра і його приток. Вид з типовим Середземноморсько-Європейським ареалом. Часничниця звичайна. Досить широкоареальний вид. Поширений по всій західній частині Європи поза Середземномор'ям, на схід ареал доходить до річки Урал і навіть до Тюменської області [1, 2, 6], що з деякими застереженнями відповідає Європейському типу ареалу. Ропуха сіра. Ареал виду в широкому розумінні *B. bufo* s. l. займає майже всю Європу і навіть заходить у Північну Африку. На схід аж до Байкалу [1, 2, 6]. Виходячи з існуючої широкої концепції виду, ропуху сіру слід вважати середземноморсько-європейсько-західносибірським видом. Ропуха зелена. Найпоширеніший із західнопалеарктичних видів амфібій. Якщо розглядати вид в широкому розумінні *B. viridis* s. l., то ареал цього виду охоплює Середземномор'я, Центральну і Південну частину Східної Європи, Казахстан до Алтаю. Масовий вид в Передній Азії і навіть в Середній Азії аж до Копетдагу. У Південному Таджикистані замінена видом з диз'юнктивним ареалом *B. shaartusiensis* [1, 2, 6]. Ропуху зелену слід розглядати як вид з Трансзахіднопалеарктичним типом ареалу. Жаба озерна (*R. ridibunda* s. l.) в широкому розумінні має величезний ареал, що охоплює всю Південну і Центральну Європу, Малу та Передню Азію, на схід ареал доходить аж до Східного Казахстану, куди, як

вважається, вона була недавно завезена з передгір'їв Тянь-Шаню. У районі Паміро-Алтаю і далі на південь замінена видом *R. terentievi*. Вид відсутній в Західному Сибірі [2, 6, 10]. Очевидно, що цю амфібію з певними застереженнями можна вважати видом з Середземноморсько-Європейсько-Центральноазіатським типом ареалу. Жаба ставкова (*R. esculentus*) та її гібриди (*R. esculenta* - *ridibunda*) з озерною жабою. Аналіз поширення проведений не тільки за наявності окремих особин цього виду, але і за гібридами, оскільки часто батьківські особини вкрай рідкісні і в силу потайного способу життя їх можна виявити тільки в період нересту. Вид у вузькому розумінні поширений в помірній зоні Європи, на схід аж до Волги [2, 6, 8], тобто є видом з типовим Європейським ареалом. Жаба гостроморда. Один з найбільш широкоареальних видів безхвостих амфібій Палеарктики. Поширена в помірній зоні Європи, Західного Сибіру аж до Алтаю [1, 2, 6]. Типовий європейсько-західносибірський вид. Жаба трав'яна. Вид з Європейським типом ареалу. У Західній Європі відсутній на півдні Середземномор'я. У Малій Азії і на Кавказі заміщена близьким у екологічному відношенні видом *R. macropsnemis*, на схід проникає трохи далі за р. Урал [1, 2, 9]. 29 Квакша звичайна. Європейський вид. На півдні доходить аж до Середземномор'я, на схід до Волзько-Камського краю. Окремі поселення спірного статусу знаходяться в Криму та на Кавказі [1, 2, 6].

Таблиця 1 Схема типологізації ареалів видів амфібій, що мешкають на Західному Поділлі, основана на їх присутності у відповідних географічних регіонах Вид Середземномор'я Європа Західний Сибір Центральна Азія T. vulgaris X X X T. cristatus X B. bombina X B. variegata X X P. fuscus X B. bufo X X X B. viridis X X X X H. arborea X R. ridibunda X X X R. esculenta X R. arvalis X X R. temporaria X

Таким чином, серед 12 видів амфібій дослідженого регіону шість мають Європейський тип ареалу, один – Європейсько-Західносибірський (їх ареали не заходять в Середземноморську підобласть Палеарктики) і п'ять видів у різних комбінаціях включають Середземномор'я, причому два види (*B. viridis*, *R. ridibunda*) характеризуються обширними ареалами, що простягнулися із заходу на схід через всю Західну Палеарктику. Література: 1. Банников А. Г. Определитель земноводных и пресмыкающихся фауны СССР / А. Г. Банников, И. С. Даревский, В. Г. Ищенко, А. К. Рустамов, Н. Н. Щербак. – М. : Просвещение, 1977. – 414, [2] с, ил. 2. Кузьмин С. Л. Земноводные бывшего СССР / С. Л. Кузьмин. – М. : Тов. науч. изд. КМК, 1999. – 298 [3] с. 3. Межжерин С. В. Биохимическая генная дифференциация тритонов (*Amphibia*, *Salamandridae*, *Triturus*) фауны Украины / С. В. Межжерин, С. Ю. Морозов-Леонов, Т. И. Котенко, Е. А. Пионтковская // Доповіди НАН України. – 1998. – № 1. – С. 193-197. 4. Пузанов И. И. Зоогеография / И. И. Пузанов. – М. : Учпедгиз, 1938. – 360, [2] с. 30 5. Титар В. М. Зоогеографічне районування. Карта № 33 / В. М. Титар // Національний Атлас України. – К. : ДНВП «Картографія», 2007. – С. 218. 6. Щербак Н. Н. Земноводные и пресмыкающиеся Украинских Карпат / Н. Н. Щербак, М. И. Щербань. – К. : Наукова думка, 1980. – 264, [4] с. 7. Buckley J. The pool frogs in the UK – reintroduction plans for this extinct native species / J. Buckley // Abstr. 12th Ord. Meet. Soc. Eur. Herpetol. – St.- Petersburg, 2003. – P. 45. 8. Grossenbacher K. *Rana temporaria* / K. Grossenbacher // Atlas of Amphibians and Reptiles in Europe. – Paris: Soc. Eur. Herp. & Mus. Nat. d'Hist. Nat. (IEGB/SPN), 1997. – P. 158-159. 9. Leviton A. Handbook to Middle East Amphibians and Reptiles / A. Leviton, S. Anderson, K. Adler, S. Minton // Society for the study of Amphibians and Reptiles. – 1992. – 252, [2] p. 10. Orizaola G. Developmental variation in an isolated Amphibian: population and family effects on pool frog (*Rana lessonae*) metamorphosis in Sweden / G. Orizaola, A. Lauria // Progr. Abstr. 13th Ord. Gen. Meet. Soc. Eur. Herpetol. – Bonn, 2005. – P. 85. 11. Wallace A. R. The geographical distribution of animals, I-II / A. R. Wallace. – London, 1876. – 503, [3] p.